

Vélemény, vita

A PÁRHUZAMOSOK CSAK A VÉGTELENBEN TALÁLKOZNAK

PARALLELS MEET ONLY AT INFINITY

Polónyi István

CSc. egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés- és Művelődéstudomány Intézet, Debrecen
istvan.polonyi@arts.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az írásban azt vizsgáljuk, hogy valóban a minőséget szolgálja-e az akadémiai doktori cím és az egyetemi tanári kinevezés összekapcsolása, illetve hogy valóban célszerű-e összekapcsolni az egyetemi tanári kinevezést az akadémiai doktori cím megszerzésével. Az írás először bemutatja az akadémiai doktori cím államszocializmusbeli előzményeit, majd rámutat arra, hogy az ilyen fokozatok ismeretlenek a fejlett világban. Rövid elemzéssel rávilágít azokra az aggályokra, amelyek az akadémiai doktori cím és az egyetemi tanári cím összekapcsolásából adódhatnak, s arra, hogy az egyetemi tanári kinevezés nem csupán tudományos kérdés, hanem intézménypolitika is. Összegzésként megállapítja, hogy az egyetemek és az egyetemi tanárok minőségi heterogenitása természetes jelenség, amin aligha lehet segíteni az egyetemi tanárok kinevezéséhez újabb tudományos cím előírásával. Az akadémiai doktori cím és az egyetemi tanári kinevezés összekötése tehát a felsőoktatás fejlődésének akadálya lehet.

ABSTRACT

In this paper, we examine whether the link between the title of Doctor of the Hungarian Academy of Sciences (Dr. HAS) and the appointment of a university professor really serves quality, and whether it is really expedient to link the appointment of a university professor with the acquisition of the title of Dr. HAS. The paper first presents the antecedents of the Dr. HAS title in state socialism and then points out that such sciences degrees are unknown in the developed world. It briefly refutes the arguments justifying the maintenance of this academic degree and then points to the concerns that may arise from linking the title of HAS to the title of university professor. We point out that the appointment of a university professor is not only a scientific issue but also an institutional policy. In conclusion, we note that the qualitative heterogeneity of universities and university teachers is a natural phenomenon that can hardly be changed by prescribing HAS titles and dissertations when appointing university teachers. Linking the Dr. HAS degree and the appointment of a university professor can therefore be an obstacle to the development of higher education.

Kulcsszavak: akadémiai doktori cím, egyetemi tanári kinevezés, felsőoktatási intézményi politika, minőségi heterogenitás

Keywords: title of Doctor of the Hungarian Academy of Sciences (Dr. HAS), university professor appointment, policy of higher education institutions, quality heterogeneity

Bazsa György írásában (*Akadémiai doktorok – egyetemi tanárok: párhuzamosok, ha találkoznak*) azt hangsúlyozza, hogy az egyetemi tanári kinevezés minőségét biztosító meghatározó elem az akadémiai doktori cím, és aggodalmának ad hangot, hogy „a társadalomtudományok egy jelentős részében és egyes egyetemeken radikálisan csökken, sőt közel megszűnt [annak] a szerepe és presztízse”. Elemzésében rámutat, hogy „az adatok, illetve a trendvonalak azt mutatják, hogy a kilenc év alatt [2011 óta] a támogatott professzori pályázatok száma mintegy 10%-os növekvő trendet mutat, ugyanakkor – ezzel ellentétesen – az MTA doktora címmel bírók aránya kb. 35%-kal csökkent” (Bazsa, 2020).

Ebben az írásban azt vizsgáljuk, hogy valóban a minőséget szolgálja-e az akadémiai doktori cím és az egyetemi tanári kinevezés összekapcsolása, illetve hogy valóban célszerű-e összekapcsolni az egyetemi tanári kinevezést az akadémiai doktori cím megszerzésével.

ELŐZMÉNYEK – MIRE VOLT VALÓ A TUDOMÁNYOK DOKTORA CÍM A SZOCIALIZMUSBAN

A hazai tudományos élet és az egyetemek a „fordulat éve” utáni szovjet típusú átalakításának egyik következménye volt a kutatás és a tudományos minősítés egyeteméről történő leválasztása. 1950-ben¹ és 1951-ben² törvényerejű rendelet vezette be az új szovjet típusú tudományos minősítési rendszert. Előírta, hogy „a tudományos utánpótlás tervszerű biztosításának első lépéseként a Szovjetunió élenjáró tudományos kádereképzésének példájára” a kezdő kutatók részére a tudományok kandidátusa fokozat kerül bevezetésre, mivel „az eddigi (régi rendszerű doktori, magántanári) fokozatok nem segítik elő kellőképpen tudományos életünk általános színvonalának emelését”. A rendelet szerint „a tudományok doktora, és a tudományok kandidátusa fokozatok odaítélésére az Akadémián Tudományos Minősítő Bizottságot kell felállítani. A jogszabály azt is rögzíti, hogy a régi címek

¹ 1950. évi 44. törvényerejű rendelet az új rendszerű tudományos fokozat bevezetése és elnyerésének szabályozása tárgyában.

² 1951. évi 26. törvényerejű rendelet a tudományok doktora tudományos fokozat bevezetése és az egyetemi oktatói, valamint a kutatóintézeti kutatói állások, illetőleg fokozatok szabályozása tárgyában.

birtokosainak tudományos munkásságát a TMB kérelmükre felülvizsgálja, hogy megkaphatják-e a tudományok doktora, illetőleg a kandidátusi fokozatot. Továbbá leszögezi: „a régi rendszerű doktori címhez semmiféle állás elnyerése nem köthető, és e cím az illetmények vagy az előléptetés terén előnyt nem jelenthet” (Polónyi, 2018). „A tudományos fokozat elnyerésére összesen 2540-en pályáztak [...]. Doktori fokozatot összesen 131-en, kandidátusi fokozatot 724-en kaptak.” A társadalomtudományok esetében „művelők tevékenységének megítélésében még nagyobb szerepet játszott az ideológia. Közgazdász nagydoktor egyáltalán nem lett, történész és jogász is összesen hat fő” (Kozári, 2015).

Ezzel lényegében a tudományos elitcsere megtörténik, **a tudományos minősítés központosítva lett, és egyben a káderkiválasztás eszközévé vált.**

A tudományok doktora fokozat megszerzésének feltétele volt a társadalmi haladás, a szocialista társadalom érdekében kifejtett rendszeres és eredményes tudományos tevékenység. „A doktori fokozat elnyerésének alapja a tudományágazat továbbfejlődését eredményező olyan átfogó tudományos feladat megoldása, amely összhangban áll a társadalmi fejlődés követelményével. [...] 1981-ben közétettek erkölcsi politikai követelményeket is: »A marxista–leninista világnézet, ennek tudományos kutatómunkában való tükröződése, a szocialista állam törvényeinek, a szocialista együttélés szabályainak megtartása, a következőket tudományos állásfoglalás követelmény a doktori fokozatra pályázókkal szemben.«” (Koi, 2017, 101–102.)

Tehát az akadémiai doktori cím elődje, a tudományok doktora minősítés (a tudományok kandidátusa minősítéssel együtt) a káderkiválasztás, az ideológiai kontroll eszközöként született meg. És az államszocializmus káderpolitikájának megfelelően mindkettőhöz illetménykiegészítés is kapcsolódott.

Felmerül a kérdés, hogy akkor miért nem szűnt meg a rendszerváltással az államszocializmusnak ez az öröksége.

A tudományok kandidátusa minősítésre való jelentkezést a felsőoktatási törvény által létrehozott PhD-minősítés nyomán – az 1994. évi XL., az MTA-ról szóló törvény – megszüntette (bár ilyen fokozat kiadására még több évig sor került). A kandidátusi fokozattal kezdetben élethosszig járó pénzjuttatást már 1989-ben csak ötévi illetménykiegészítésre módosították, majd 1994-ben az új akadémiai törvény eltörölte.

A tudományok doktora minősítés azonban megmaradt a Magyar Tudományos Akadémia doktora címként, és a vele járó illetménykiegészítés sem szűnt meg, sőt a 2009-es törvénymódosítás után is tovább él. Annyi módosítással, hogy a tiszteletdíj teljes létszámra számolt összege behatárolásra került, és az illetmény indoklásaként a tudományos teljesítmény és a köztestületi munka fogalmazódik meg a szövegben, ami még inkább vitathatóvá teszi azt (mint erről később még lesz szó). Lovász László szerint: „egy ilyen kis országban, ilyen széttagolt felsőoktatási és kutatási struktúrával, a mobilitás ilyen alacsony foka mellett erre

a címre szükség van” (Lovász, 2014). Lovász megállapításaiból a szétforgácsolt-ság vitatható. A hazai egyetemi fragmentáltság egyáltalán nem nagyobb, mint a hozzánk hasonló nagyságú országoké.³ De ugyanígy vitatható, hogy mennyiben jelent egy ilyen tudományos cím, mint az akadémiai doktori, megoldást az alacsony mobilitásra. (Azt alighanem sokkal inkább szolgálhatná egy – például az illetményekre fordított költségvetési összegből létrehozott – ösztöndíj, amelynek a célja a hazai – és külföldi – kutatóhelyek közötti hosszabb idejű mobilitás elősegítése lehetne.)

Ugyanakkor igencsak figyelemreméltó Jakab András megjegyzése, aki szerint „a minőségbiztosításon túl az egyik (beszélgetésekben a jelen sorok szerzője által sokszor hallott, de leírva még nem látott) érv a megmaradás mellett, hogy »a megszüntetés esetén a jelenlegi nagydoktorok tiszteletdíja is megszűnne, ezért azt sokan elleneznék«. Ez azonban nem érdemi igazolás, hanem inkább csak magyarázat arra, hogy miért nem változik a helyzet.” (Jakab, 2017, 32. 8. lj.)

A FEJLETT VILÁGBAN ISMERETLEN

Bazsa professzor alapvetően a minőségbiztosításban látja az akadémiai doktori cím jelentőségét, és átsiklik afelett, hogy részint a fejlett világban lényegében ismeretlen tudományos fokozatról van szó, részint pedig, hogy az akadémiai doktori cím megszerzése idős(ebb) korban történik. Az írásában hivatkozott Reszkető Petra és Váradai Balázs által 1989-ben írt tanulmány is elég egyértelműen rámutat erre (Reszkető–Váradai, 1989). De született más elemzés is, amely ugyanezt hangsúlyozza. Kiss Éva írása szerint: a „DSc-fokozat a legtöbb fejlett nyugati országból (például Franciaország, Svédország, USA) hiányzik. Németországban az újraegyesítés után szűnt meg. Angliában viszont mint tiszteleti címet adományozzák egyes egyetemeken egy-két kiváló idős tudósra. A posztoszocialista országok egy részében (például Észtországban, Csehországban, Lengyelországban) is eltűnt már a DSc-fokozat” (Kiss, 2014). A szerző áttekintéséből **egyértelmű, hogy a PhD mellett, további tudományos címek helyett a tudományos teljesítmény a meghatározó a professzori kinevezéseknél, és alapvetően ennek a tudományos teljesítménynek a minőségi jellemzői.**

³ Jóllehet Magyarországon (jelen sorok írásakor, 2020 elején) 65 felsőoktatási intézmény van, azonban ebből 27 főiskola (ezen belül 21 felekezeti főiskola), az akadémiai doktorok, illetve az egyetemi tanárok foglalkoztatásában releváns egyetemek száma lényegesen kevesebb. Jelenleg (2020) 38 egyetem van (ebből kilenc alkalmazott tudományegyetem). A velünk összemérhető nagyságú országokat tekintve: Dániában 31, Svájcban 37, Finnországban 38, Svédországban 39, Csehországban 50, Ausztriában 54, Hollandiában 61, Belgiumban 64, Portugáliában 114 az egyetemek száma. Nemzetközi adatok forrása: URL1 (letöltés 2020. 03. 08.).

De még egy figyelemre méltó észrevételt érdemes idézni Kiss írásából: „A PhD mellett a másik tudományos cím, ami mindenhol elterjedt, az a professzori. Ez a fejlett országokban általában fiatalabb (harmincöt-negyvenöt éves) korban elérhető, mint Európa keleti felében, ahol ötven éves kor alatt rendszerint kevés a magasabb tudományos fokozattal rendelkező tudós.” (Kiss, 2014)

Ez nem új probléma. Glatz Ferenc írta az ezredforduló után nem sokkal: „a PhD, mint jelenleg egyetlen tudományos fokozat és az akadémiai doktor között túl nagy az életkori szakadék, a PhD-t 30 éves korukban megszerzik, míg az új akadémiai doktorok átlagéletkora jóval 50 fölött van” (Glatz, 2002). A helyzet azóta sem változott, az új akadémiai doktorok életkora továbbra is ötven év felett van.⁴

Amellett tehát, hogy egy nemzetközileg jórészt ismeretlen fokozatról van szó, az akadémiai doktori cím összekötése az egyetemi tanári kinevezéssel nyilvánvalóan azzal a következménnyel jár, hogy a hazai professzori kinevezések idősebb korra tolnának, tehát **az összekapcsolás akadályozza a hazai professzori gárda fiatalodását.**

FENNTARTÁSOK AZ AKADÉMIAI DOKTORI CÍM ÉS AZ EGYETEMI TANÁRI CÍM ÖSSZEKAPCSOLÁSÁRÓL

Jakab András így ír az egyetemi tanári kinevezés és az akadémiai doktori cím összekötéséről: Az „egyetemek is rendszerint maguk döntenek arról a nemzetközi gyakorlatban, kit neveznek ki professzorrá (bár ezt néhol központi hatósági jóváhagyáshoz kötik, lényegében a magyar rendszer is ilyen jellegű). Eltérés azonban egyrészt az, hogy a professzori pozíció meghatározott munka elvégzését jelenti a nyugdíjba vonulásig, míg az MTA doktora a teljesítményétől függetlenül a haláláig kapja a havi tiszteletdíjat, másrészt pedig az, hogy ott van külső kontroll, vagy hatósági (minisztériumi, nálunk Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság, MAB) vagy piaci (rangsorok). Az MTA doktora cím odaítélésének állami-hatósági kontrollja a tudomány függetlensége miatt [...] nem kerülhet szóba, de a mércék egyértelműsége és a transzparencia érdekében szerencsés volna valamiféle nemzetközi minőségbiztosítási elemet beiktatni a folyamatba.” (Jakab, 2017, 37.)

⁴ Az MTA doktora címet 2015-ben elnyerők átlagéletkora 50,4 év. A legfiatalabb közülük 37, a legidősebb 74 esztendő. A 62 új akadémiai doktor többsége – 51 fő – férfi (URL2).

A címet szerzettek között 2019-ben 14 nő és 59 férfi volt. Életkor szerint a 41 és 50 év közöttiek vannak a legtöbben, összesen 35 kutató. A tudományos címet 2020-ban elnyertek átlagéletkora pedig 51 év (URL3).

Jakab gondolata rávilágít két alapvető dologra az akadémiai doktori cím és az egyetemi tanári kinevezés összekötésével kapcsolatban. (a) Az egyik az, hogy a fejlett világ autonómiájukra büszke egyetemei elutasítják egy külső (nem egyetemi) szervezet által adományozott tudományos cím alkalmazását az egyetemi tanári kinevezés feltételeként. (b) Az akadémiai doktori cím valódi minőségbiztosító szerepe is megkérdőjelezhető, hiszen a cím – és a vele járó illetmény – nincs összekötve tulajdonosának későbbi bármilyen tudományos teljesítményével.⁵

De másról is szó van. A tudományos teljesítményeket a 21. században (de már a 20.-ban is) a publikációkkal, szabadalmakkal, találmányokkal és az idézettséggel mérik. Az MTA tudományos minősítési rendszere lényegében a tényleges tudományos teljesítmények értékelését szorítja háttérbe, ugyanis az MTA doktora cím olyan hierarchiát hoz létre, amely a tényleges tudományos teljesítmények helyett működik. Akinek nagydoktori címe van, nagyobb tudós, magasabb minőségű kutatónak számít, mint akinek nincs. Az egyetemi és intézeti kinevezések, a kutatási forrásokhoz való hozzájárulás, s persze nem utolsósorban a kiegészítő keresetek szempontjából ez a meghatározó, s nem az, hogy milyen is a tényleges tudományos teljesítménye valakinek.

Az egyetemi tanári kinevezésnek a Bazsa professzor által szorgalmazott akadémiai doktori címhez kötését ugyan a törvény nem írja elő (a törvény szerint PhD-minősítés és habilitáció szükséges), de az egyetemi tanári kinevezést véleményező Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (ahol a nagydoktori címmel bíró akadémiai és egyetemi képviselők jelentős számban vannak) a nagydoktori címet olyan mértékben preferálja, amely annak hiányában a pályázókat hátrányos helyzetbe hozza. Sőt ez a preferencia számos egyetemen már a felterjesztésnél érvényesül.

De nemcsak az egyetemi tanári kinevezésnél van ilyen MAB preferencia, hanem a doktori képzés elindításánál is. A doktori iskola alapításához a MAB ugyancsak a nagydoktor programvezetőt (illetve korábban alapító tagságot) tart kívánatosabbnak. Ezek az elvárások azon túl, hogy lényegében törvénytelenek, ráadásul nem Európa- (sőt nem világ-) konformak (lényegében a nemzetközi mobilitás ellen hatnak).

És az elvárások persze létrehozták a nagydoktorok piacát. A doktori iskola létesítéséhez meg kell venni a hiányzó nagydoktorokat. Az ár általában az egyetemi tanári kinevezés és az egyetemi tanári illetmény (nem ritkán némi felárral). Ez kialakította a kutatóintézetek nagydoktorainak második foglalkoztatását.

⁵ „Érdekes módon a tudományos aktivitás nem feltétele a járadéknak, de a Magyarországon való élés igen: nem világos, hogy a lakóhely követelményének (az aktivitás követelményének hiánya mellett!) tulajdonképpen mi is az értelme. Lásd 4/1995. (I. 20.) Korm. rendelet 13. § (3) bekezdés.” (Jakab, 2017, 36. 23. l.)

Az akadémiai doktori címnek az egyetemi tanári kinevezéssel és más egyetemi státusokkal való összekötése így a hazai felsőoktatás fejlődésének akadályává válhat.

De a nagydoktorok felsőoktatásra oktrojálása emellett tudományos teljesítménycsökkenést is indukálhat, mint azt egy igen autentikus tanulmányból tudhatjuk. A nagydoktorok kétharmada idősebb hatvanévesnél, és mint Török Ádám írta: „A magasabb minősítésű kutatók jelentős része az idősebb korosztályokhoz tartozik, márpedig hatvan év fölött – persze komoly egyéni kivételekkel – a kutatói aktivitás általában csökken” (Török, 2006). Jelen sorok írójának egy kisebb, véletlenszerű mintán végzett elemzése azt mutatja, hogy ez ma sincs másként, azzal a megszorítással, hogy főleg az idősebb MTA-doktorokra igaz. Azt is hozzá kell tenni, hogy ez a jelenség az egyetemi tanárok kinevezése után is hasonlóan felismerhető idősebb korban.

Tehát jóllehet, hogy magának az akadémiai doktori címnek a megszerzése – jó esetben – valóban jelent valamilyen többlet tudományos teljesítményt, több szempontból is kontraproduktív az egyetemi kinevezésekkel való összekötése. Részint azért, mert színvonalas nemzetközi publikációk megírásától veszi el az időt és az energiát. Másrészt azért, mert **a cím megszerzése idősebb korra tolja ki az egyetemi tanári kinevezés realizálását.** És nem utolsósorban azért, mert a felsőoktatási intézmények fejlődésének akadályává válhat. (Ez utóbbira még visszatérünk.)

Felmerül a kérdés, hogy a habilitáció megkövetelése mennyiben más, mint az akadémiai doktori címé. Annyiban mindenképpen más, hogy alapvető célja – a tudományos munkásság értékelésén túl – az előadó-képesség vizsgálata. Aligha vitatható, hogy az egyetemi tanárság egyik alapvető követelménye az előadó-képesség (ezért is meglepő, hogy egyes egyetemek az MTA doktori címet automatikusan elfogadják habilitációnak). Azonban itt is azonnal hozzá kell tenni, hogy a habilitáció is csak egy igen szűk nemzetközi szintéren ismert fokozat.

Izgalmas oktatás- és tudománypolitikai dilemma, hogy **miközben a világ fejlettebb, tudományos és innovációs teljesítményben előttünk járó országokban elegendő egyetlen tudományos minősítés – és persze a tudományos teljesítmény folyamatos értékelése** – az egyetemi (és kutatói) előmenetelben, aközben **miért van az, hogy nálunk az alapvető tudományos minősítés megszerzését követően még további fokozatok megszerzését követelik meg.** (A habilitációt a törvény követeli meg az egyetemi tanári kinevezéshez, az akadémiai doktorit pedig, amit Bazsa professzor is szorgalmaz, több egyetem szabályzata előírja, s a MAB is sokáig elvárta.) A válasz nyilvánvalóan a történelmi előzményekben rejlik, és nem utolsósorban abban, hogy **a hazai felsőoktatási és kutatóhálózati foglalkoztatásból hiányzik a tudományos teljesítmények folyamatos értékelése.** (A nyilvántartás már megszületett, de az értékelés továbbra is hiányzik.)

AZ EGYETEMI TANÁRI KINEVEZÉS ÉS AZ INTÉZMÉNYPOLITIKA

Fentebb azt írtuk, hogy az akadémiai doktori és az egyetemi tanári kinevezés összekapcsolása a felsőoktatási intézmények fejlődésének akadályává válhat.

Vajon hogyan is kell értelmezni a törvénynek azt a követelményét, hogy egyetemi tanárnak az nevezhető ki, aki az „adott tudomány vagy művészeti terület olyan nemzetközileg elismert képviselője, aki kiemelkedő tudományos kutatói, illetve művészi munkásságot fejt ki”.⁶ Vajon ez Magyarország mind a huszonkilenc egyetemén és kilenc alkalmazott tudományegyetemén így van? És mind az 1700 egyetemi tanárra igaz? Aligha. Mint ahogy az Egyesült Királyság 280 egyetemének⁷ 20,5 ezer professzorára⁸ sem igaz, vagy India 39 ezer felsőoktatási intézményének 174 ezer professzorára⁹ sem.

Ahogy az Egyesült Királyságban, az Egyesült Államokban vagy Indiában, úgy Magyarországon is igaz, hogy – **a felsőoktatás tömegesedése nyomán – az egyetemi tanárok „minősége” (tudományos és oktatási teljesítménye) éppen olyan differenciált mint a felsőoktatási intézményeké.**

A harmincnyolc magyar egyetemből a hat legnagyobb intézményben dolgozik az összes oktató 1% híján fele¹⁰ és az egyetemi tanárok 62%-a. Ugyanezen a hat egyetemen találjuk a felsőoktatásban dolgozó MTA-doktorok 68%-át és a felsőoktatásban dolgozó akadémikusok 80%-át (*1. táblázat*). Szembetűnő az akadémikusok és az akadémiai doktorok koncentrációja a legnagyobb egyetemekre.

A táblázatból egyértelműen látszik, hogy **ha kitartunk az egyetemi tanárok kötelező MTA doktori minősítése mellett, akkor a kisebb egyetemekre (még) kevesebb egyetemi tanár jutna.**

Ha ragaszkodna az intézmény- vagy az oktatáspolitikához, hogy egy vidéki, kis egyetem egyetemi tanára ugyanolyan „minőségű” legyen, mint a nagynevű és nagy múltú nagy egyetemek egyetemi tanárai, akkor nem lenne egyetemi tanára. Az egyetemi tanár ugyanis nemcsak kiemelkedő tudós kell hogy legyen, hanem egy-egy diszciplína, egy-egy szak gondozója, oktatásának irányítója.

⁶ „Az egyetemi tanári munkakörben történő alkalmazás feltétele, hogy az érintett rendelkezék doktori [PhD] fokozattal, amennyiben magyar állampolgár, habilitációval vagy azzal egyenértékű nemzetközi felsőoktatási oktatói gyakorlattal, továbbá az adott tudomány vagy művészeti terület olyan nemzetközileg elismert képviselője legyen, aki kiemelkedő tudományos kutatói, illetve művészi munkásságot fejt ki. Az oktatásban, kutatásban, kutatásszervezésben szerzett tapasztalatai alapján alkalmas a hallgatók, a doktori képzésben részt vevők, a tanársegédek tanulmányi, tudományos, illetve művészi munkájának vezetésére, idegen nyelven publikál, szemináriumot, előadást tart. Az egyetemi tanár jogosult a professzori cím használatára.” 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról 27. § (5).

⁷ Az adat forrása: URL4.

⁸ Az adat forrása: URL5.

⁹ Az adat forrása: URL6.

¹⁰ Az összes egyetemre járó hallgató 53%-a jár erre a hat egyetemre.

Az egyetemi tanár kinevezése tehát nem kizárólag tudományos minőségi vagy tudománypolitikai kérdés, hanem legalább annyira intézményfejlesztési és oktatáspolitikai is. Azaz, egy egyetem a professzorait legalább annyira intézményi és oktatáspolitikai szempontok alapján nevezi ki, mint amennyire tudományos teljesítményük alapján.

1. táblázat. A magyar egyetemek minősített oktatói szerkezete

Intézmény ¹¹	Összes oktató	Teljes munkaidős oktatók és tanárok	Egyetemi tanár	CSc-, PhD- és DLA-minősítésű oktató	Teljes munkaidős oktatók és tanárok – az MTA doktora (akadémikusokkal együtt)	Rendes és levelező MTA-tag
ELTE	2151	1617	212	1120	141	16
DE	1797	1524	195	1023	126	12
BME	1278	1064	125	681	91	18
SZTE	1749	1495	193	917	128	9
PTE	1843	1370	180	923	94	6
SE	1402	893	128	554	79	8
	49%	54%	62%	54%	68%	80%
A többi 32 egyetem	9802	6088	637	4522	310	17
	51%	46%	38%	46%	32%	20%

(Oktatási Hivatal: Felsőoktatási statisztika 2017/2018 adatai alapján saját számítás)

És a minőség? Természetesen a minőség differenciált. Nem reális azt feltételezni, hogy egy tudótestület által adott (egyébként korántsem homogén színvonalú) tudományos cím megkövetelésével az egyetemi tanárok minősége egyenletes lesz. Más oldalról, **az oktatóknak ez a minőségi heterogenitás ugyanolyan természetes, mint ahogy a hallgatói képességek intézmények szerinti minőségi**

¹¹ ELTE = Eötvös Loránd Tudományegyetem; DE = Debreceni Egyetem; BME = Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem; SZTE = Szegedi Tudományegyetem; PTE = Pécsi Tudományegyetem; SE = Semmelweis Egyetem.

heterogenitása is, s azzal mind a hallgatók, mind a munkaerőpiac tisztában van. Senki nem gondolhatja reálisan azt, hogy egy ország, még ha kis országról van is szó, azonos minőségű egyetemekkel és egyetemi tanárokkal tud rendelkezni, vagy hogy azonos minőségű diplomásokat bocsát ki valamennyi intézménye.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy az intézmények, az oktatók, az egyetemi tanárok közötti tudományos és oktatási minőségi különbségeknek nem kell nyilvánosnak lenniük. Ellenkezőleg, **a minőségi differenciálódás nyilvánossága teszi mind a hallgatók, mind a munkaerőpiac, mind az oktatáspolitiká számára átláthatóvá a rendszert.** Egyértelmű, hogy teljesítmény- és minőségértékelésre szükség van. A tudományos, publikációs teljesítmény nyilvánossága és folyamatos értékelése teremtheti meg a tudományos minőségösztönzést és nem a nemzetközi gyakorlatban ismeretlen címek és fokozatok. A tudományos munkák nyilvántartása, a tudományometriai adatok egyéni és intézményi nyilvánossága és értékelése, az intézményi rangsorok ennek a minőségértékelésnek – többek között – az elemei.

BEFEJEZÉSÜL

Az egyetemek és az egyetemi tanárok minőségi heterogenitása természetes jelenség, amin aligha lehet segíteni az egyetemi tanárok kinevezéséhez újabb tudományos cím előírásával.

Az akadémiai doktori cím és az egyetemi tanári kinevezés összekapcsolásának minőségbiztosító érvelése tehát nagyon erősen vitatható. Vitatható, mert az akadémiai doktori cím – jó esetben – megszerzésekor jelent valamilyen tudományos teljesítményt, hatása viszont több szempontból is kontraproduktív. Más oldalról az egyetemi tanárnak nemcsak az egyetem kiemelkedő kutatójának, tudósának kell lenni, hanem oktatójának, oktatásszervezőjének.

Az akadémiai doktori cím és az egyetemi tanári kinevezés összekötése tehát a felsőoktatás fejlődésének akadályja lehet.

A párhuzamosok tehát, mint ahogy a valóságban, jobb, ha csak a végtelenben találkoznak.

IRODALOM

- Bazsa Gy. (2020): Akadémiai doktorok – egyetemi tanárok: párhuzamosok, ha találkoznak. *Magyar Tudomány*, 181, 3, 386–395. DOI: 10.1556/2065.181.2020.3.10, https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f38644#matud_f38644
- Glatz F. (2002): Kezdeményezőkészség, rendszeresség, folyamatosság, korrekcióképesség. *Magyar Tudomány*, 5, 534–557. <http://www.matud.iif.hu/02maj/glatz.html>
- Jakab A. (2017): A Magyar Tudományos Akadémia funkciói és intézményi reformlehetőségei. In: Jakab A. – Körtvélyesi Zs. (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia helyzete és reformlehe-*

- tősegei. *Történeti és összehasonlító kitekintéssel*. Budapest: Osiris Kiadó, 29–49. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/akademia_helyzete.pdf
- Kiss É. (2014): A tudományos minősítés nemzetközi gyakorlata egy kérdőíves felmérés tükrében. *Magyar Tudomány*, 175, 9, 1129–1135. <http://www.matud.iif.hu/2014/09/12.htm>
- Koi Gy. (2017): A Magyar Tudományos Akadémia szabályozása. In: Jakab A. – Körtvélyesi Zs. (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia helyzete és reformlehetőségei. Történeti és összehasonlító kitekintéssel*. Budapest: Osiris Kiadó, 50–117. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/akademia_helyzete.pdf
- Kozári M. (2015): A tudományos minősítés rendszere Magyarországon az 1940-es évek végétől 1960-ig, az új minősítési rendszer stabilizálódásáig. *Múltunk*, 2, 148–198. http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/kozarim_15_2.pdf
- Lovász L. (2014): Az MTA és a magyar tudomány. *Magyar Tudomány*, 175, 4, 474–479. <http://www.matud.iif.hu/2014/04/14.htm>
- Polónyi I. (2010): *Az akadémiai szféra és az innováció – a hazai felsőoktatás és a gazdasági fejlődés*. Budapest: ÚMK, https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/162839/t_dekdb_MOKKAI0009127964.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Polónyi I. (2018): A gazdaságtudomány az ötvenes évektől a rendszerváltásig. Szubjektív áttekintés a magyar gazdaságtudomány másfél emberöltőjéről. *Educatio*, 27, 1, 46–63. <http://real.mtak.hu/94261/>
- Reszkető P.–Váradi B. (1989): Elöl-hátul doktor. 2000. *Irodalmi és társadalmi havilap*, 5, <http://ketezer.hu/2002/05/elol-hatul-doktor/> (letöltés 2020. 03. 08.)
- Szamuely L. – Csaba L. (1998): *Rendszerváltás a közgazdaságtanban – közgazdaságtan a rendszerváltásban*. Budapest: Közgazdasági Szemle Alapítvány, www.kszemle.hu/kiadvany/Szamuely-Csaba_-_Rendszervaltzas_a_kozgazdasagtanban/
- Török Á. (2006): A krétakör közepén: K+F és innovációs stratégiai dilemmák Magyarországon 2006-ban. *Magyar Tudomány*, 167, 4, 432–444. <http://www.matud.iif.hu/06apr/07.html>

URL1: <https://www.whed.net/home.php>

URL2: http://netrix.mta.nsd.sztaki.hu/mta_hirei/szigoru-kovetelmenyrendszer-alapjan-merettek-meg-az-mta-doktorai-cim-uj-birtokosait-koszontottek-az-akademian-137259/ (letöltés 2020. 03. 08.)

URL3: https://mta.hu/mta_hirei/az-mta-hetvenharom-uj-doktorat-koszontottek-az-akademian-110157

URL4: <https://www.statista.com/statistics/918403/number-of-universities-worldwide-by-country/>

URL5: <https://www.hesa.ac.uk/news/18-01-2018/sfr248-higher-education-staff-statistics>

URL6: <http://aishe.nic.in/aishe/viewDocument.action?documentId=204>